

مدفن حضرت زهرا(س) کجاست؟

بله، يك خاطره‌اي از شيخ محمد علي عمري (ره) رهبر شيعيان حجاز كه اخيراً از دنيا رفت براي‌تان بگويم. در ماه رمضان سال 1326 قمری در مدینه منوره با ایشان ملاقات داشتم...

بله، يك خاطره‌اي از شيخ محمد علي عمري (ره) رهبر شيعيان حجاز كه اخيراً از دنيا رفت براي‌تان بگويم. در ماه رمضان سال 1326 قمری در مدینه منوره با ایشان ملاقات داشتم، ضمن مطالب سودمند درباره قبر شريف حضرت زهرا فرمودند: قبر آن حضرت مسلماً داخل بيت خودش است و زماني كه ما كودك بوديم، قبر آن حضرت مشخص بود و ارتفاع آن به يك متر مي‌رسيد، ایشان اشاره كرد به عصايي كه در دست من بود و گفت: تقريباً به ارتفاع عصاي شما بود.

عضو هيئت علمي بعثه مقام معظم رهبري با بيان خاطره‌اي از علامه العمري (ره) گفت: در ماه رمضان 1326 قمری در مدینه با شيخ العمري ديدار كردم. وي گفت: زماني كه ما كودك بوديم، قبر حضرت زهرا در خانه‌اش مشخص بود و ارتفاع آن به يك متر مي‌رسيد.

به گزارش فارس، آيت‌الله محمدصادق نجمي در سال 1315 در روستاي هريس از توابع شبستر متولد و در سال 1332 وارد حوزه علميه قم شد. وي مدت 28 سال علوم متداول در حوزه علميه را نزد اساتيد و مراجع بزرگي مانند آيات عظام محقق داماد، حاج شيخ مرتضي حائري و گلپايگاني فرا گرفت.

يكي از مسائل مسلم و قطعي در مورد حضرت فاطمه زهرا (س) اين است كه قبر شريف آن حضرت، مخفي مانده و تا به حال، به طور مشخص و دقيق، قبري به آن حضرت نسبت داده نشده است.

از طرفي، مدفن و محلي كه ممكن است پيكر پاك ایشان در آن جايگاه دفن شده باشد، و نيز علت مخفي بودن قبر شريف، و علت تلاش وهابيت براي قطعي نشان دادن قبر آن حضرت، محل گفت‌وگو و نظر بوده و نيازمند بحث و دقت فراوان است.

از همين رو، گفت‌وگويي با آيت‌الله محمد صادق نجمي انجام داده‌ايم كه مشروح آن در پي مي‌آيد.

*** علت مخفي بودن قبر حضرت فاطمه زهرا (س) چيست؟**

– حداقل دو علت براي آن مي‌توان بيان كرد: يكي از علل مخفي بودن قبر بانوي دو عالم حضرت فاطمه زهرا سلام الله عليها، عداوت و دشمني حكام با اهل بيت (ع) بوده است. شما ببينيد در سال 236 هجري متوكل دستور داد قبر امام حسين (ع) محو و با خاك يكسان شود. قبل از آن هم در قرن اول هجري به دستور بني‌اميه، خانه حضرت فاطمه زهرا (س) تخریب شد.

علت ديگر مخفي بودن قبر ایشان، وصيت و تاكيد حضرت فاطمه زهرا (س) بر آن، بوده است مبني بر اينكه پيكر پاكش شبانه دفن و قبر مطهرش پنهان و مخفي شود.

به هر حال اين وصيت و اين نوع تدفين موجب شده كه قبر آن حضرت مخفي و اقوال و آراي مختلف در ميان محدثان و مورخان در مورد محل دفن وي پديد آيد.

*** چند احتمال درباره محل دفن ایشان وجود دارد؟**

– عده‌اي مي‌گويند قبر حضرت فاطمه (س) در بقيع واقع شده، عده‌اي ديگر بر اين عقیده‌اند كه در داخل خانه‌اش قرار گرفته و بعضي ديگر احتمال مي‌دهند در مسجد رسول خدا (ص) و در ميان بيت و منبر آن حضرت باشد.

*** آیا روايتي داريم كه محل دفن حضرت فاطمه زهرا (س) را مشخص کرده باشد؟**

– بله، روايات مسند و مورد اعتمادي از شش امام معصوم درباره محل دفن حضرت زهرا (س) در منابع شيعه نقل شده است. اين روايات نشانگر آن است كه حضرت، داخل خانه خود كه در كنار مسجد و در جوار خانه رسول خدا (ص) قرار داشت دفن شده است.

*** جالب است كه از شش امام در اين مورد روايت داريم!**

– بله، در اين روايات دو نکته قابل توجه است: يكي اينكه شايد كمتر حادثه‌اي وجود داشته باشد كه درباره آن از شش امام معصوم بالاتفاق روايت نقل شده باشد. نکته دوم اين است كه متن اين روايات، دفن شدن آن حضرت در بقيع را با صراحت نفي مي‌كند.

* ممکن است نمونه‌ای از این روایات را نقل بفرمایید؟

– در یکی از آن روایات، مرحوم شیخ صدوق از ابی‌نصر بزنطی نقل می‌کند که از امام علی‌بن موسی‌الرضا (ع) از محل قبر حضرت فاطمه (ع) سوال نمودم، حضرت فرمود: ««دفنت فی بیتها فلما زادت بنو امیه فی مسجد صارت فی مسجد فاطمه زهرا (س)» یعنی امام رضا جواب داد: حضرت در داخل خانه‌اش دفن شده و بعد که بنی‌امیه خواستند مسجد را توسعه دهند خانه را تخریب کردند و قبر حضرت در مسجد، قرار گرفت.

این روایت را مرحوم کلینی، ابن شهرآشوب و علامه مجلسی نیز نقل کرده‌اند.

روایت دیگری را هم عرض کنم؛ سیدبن طاووس در کتاب ««المسائل واجوبتها من الائمة» نقل می‌کند: محمد همدانی می‌گوید: به آن حضرت نوشتم: اگر صلاح می‌دانید مرا از محل دفن مادران فاطمه زهرا (س) آگاه سازید که آیا در مدینه است یا همانگونه که مردم می‌گویند در بقیع قرار دارد؟ آن حضرت در جواب نوشت: ««هی مع جدی صلوات الله علیه» یعنی حضرت زهرا (س) در جوار جدم رسول الله (ص) دفن شده است.

* نظر علمای معروف شیعه در این باره چیست؟

– مرحوم شیخ صدوق پس از نقل اختلاف در محل دفن آن حضرت می‌گوید عده‌ای از محدثین روایاتی را نقل کرده‌اند که دلالت دارد بر اینکه آن حضرت داخل خانه‌اش به خاک سپرده شده است، سپس می‌گوید: ««و هذا هو الصحيح عندي» یعنی به نظر من هم این قول صحیح است.

شیخ طوسی هم این نظر را دارد. وی می‌گوید بهترین قول‌ها این است که حضرت زهرا (س) داخل خانه‌اش یا در روضه دفن شده است.

مرحوم طبرسی نیز معتقد است که قول کسانی که می‌گویند مدفن حضرت، در بقیع است، قول بعیدی است و دو قول دیگر که داخل خانه‌اش و یا در روضه دفن شده است صحیح به نظر می‌رسد.

علامه مجلسی هم می‌فرماید: همانگونه که در کتاب مزار بیان کرده‌ایم، اصح اقوال این است که آن حضرت داخل خانه‌اش دفن شده است.

همچنین علامه حسن زاده آملی، که خود از صاحب‌دلان است، می‌نویسد: بعضی از صاحب‌دلان به طریق خاصی از علم جفر، سؤال طرح کرده‌اند که ««یا علیم، قبر فاطمه زهرا (س) در کجای مدینه است؟» جواب گرفته‌اند که: ««جای قبر، خانه شفیع جمیع امت است.»

* آیا حضرت‌عالی، همین نظر را دارید؟

بله، يك خاطره‌ای از شیخ محمد علی عمری (ره) رهبر شیعیان حجاز که اخیراً از دنیا رفت برایتان بگویم. در ماه رمضان سال 1326 قمری در مدینه منوره با ایشان ملاقات داشتم، ضمن مطالب سودمند درباره قبر شریف حضرت زهرا فرمودند: قبر آن حضرت مسلماً داخل بیت خودش است و زمانی که ما کودک بودیم، قبر آن حضرت مشخص بود و ارتفاع آن به يك متر می‌رسید، ایشان اشاره کرد به عصایی که در دست من بود و گفت: تقریباً به ارتفاع عصای شما بود.

* آیا شواهد و قرائن دیگری مبنی بر دفن شدن حضرت فاطمه زهرا (س) در خانه خود وجود دارد؟

– تردیدی نیست که دفن شدن در کنار قبر پیامبر اکرم (ص) برای هر مسلمانی بزرگترین افتخار دنیوی و عالی‌ترین مقام معنوی است. شما ببینید طبق همین اصل، سران سقیفه با بهره‌گیری از شرایط موجود و بدون اذن، توانستند کنار حضرت رسول (ص) دفن شوند. باز بر همین اصل بود که امام مجتبی (ع) وصیت کرد که در صورت امکان در کنار تربت جد بزرگوارش رسول اکرم (ص) دفن شود ولی با اجبار و اکراه مانع شدند.

در مورد حضرت زهرا (س) افزون بر آنچه گفته شد، وجود ارتباط خاص معنوی و روحانی متقابل و عاطفه و محبت غیر قابل وصف بین رسول خدا (ص) و ایشان، و با توجه به اینکه هیچ مانعی از دفن شدن آن حضرت در داخل خانه‌اش متصور نیست، چگونه می‌توان قبول کرد که حضرت فاطمه (س) راضی شود در جایی غیر از خانه خودش و غیر از جوار پدر بزرگوارش دفن شود؟!

* نظر علمای اهل تسنن در باره مدفن حضرت زهرا (س) چیست؟

علمای اهل سنت در باره مدفن حضرت زهرا (س) سه قول آورده‌اند: یکی داخل بیت خود ایشان. این قول را ابن‌شیه از قدیمی‌ترین مورخان آورده است و مدینه‌شناس مشهور یعنی عبدالعزیز نقل می‌کند که وی می‌گفت: حضرت فاطمه (س) داخل خانه‌اش دفن شده است.

قول دیگر آنها این است که حضرت، در بقیع دفن شده است البته در تعیین محل دقیق آن اختلاف نظر دارند.

قول سوم آنها این است که داخل حرم ائمه بقیع دفن شده است. این قول را می‌توان قول مشهور میان علمای اهل سنت دانست. دلیل طرفداران این قول وصیت امام حسن مجتبی (ع) است که فرمود: «#171؛ادفونی عند قبر امی فاطمه» مرا کنار قبر مادرم فاطمه (س) به خاک بسپارید.

* مراد این روایت چیست؟

در عین اینکه اصل وصیت امام مجتبی (ع) از نظر تاریخی مورد تایید است اما منظور امام حسن مجتبی (ع) از جمله «#171؛امی فاطمه» مادر بزرگوارش «#171؛فاطمه بنت اسد» است نه مادرش حضرت زهرا (س) چون اطلاق کلمه «#171؛ام» به مادر بزرگ، یک اطلاق شایع و گسترده است.

شاهدش اینکه ابن‌حبان از بزرگترین محدثان و علمای اهل سنت در قرن چهارم در مورد قبر امام مجتبی (ع) می‌نویسد: حسن بن علی (ع) در کنار قبر مادر بزرگش فاطمه بنت اسد، دفن شده است.

* عده‌ای معتقدند حضرت فاطمه زهرا (س) در محل «#171؛روضه» دفن شده است، نظرتان چیست؟

– می‌گویند روضه آن بخش از مسجد النبی است که میان منبر و خانه پیامبر قرار گرفته است. اصطلاح روضه و نامگذاری آن مکان مقدس به این اسم، برگرفته از گفتار رسول خداست که فرمود: «#171؛ما بین بیتی و منبری روضة من ریاض الجنة» یعنی بین خانه و منبرم، باغی از باغ‌های بهشت است.

محدوده روضه نزد شیعه با محدوده روضه در نظر اهل سنت متفاوت است.

به نظر ما، روضه از دیوار محراب مسجد النبی (ص) در جنوب – که امروزه با نرده‌های فلزی مشخص است – آغاز و در شمال به چهارمین ستون منتهی می‌شود. یعنی یک ستون بیشتر از آنچه اهل سنت می‌گویند و حد دوم آن در شرق داخل بیت پیامبر (ص) و بیت فاطمه زهرا (س) است و در سمت غرب محاذی منبر شریف است.

اما پاسخ شما در مورد احتمال دفن ایشان در روضه، این است که ما باید ببینیم منظور از روضه چیست؟ اگر مرادتان محدوده‌ای است که شیعه معتقد است و بیت حضرت زهرا را نیز شامل می‌شود؟ باید عرض کنم مساله دفن شدن آن بزرگوار در روضه (به این معنا) در واقع مکمل روایاتی خواهد بود که با صراحت دلالت دارند بر اینکه پیکر آن بانو در داخل بیت خویش به خاک سپرده شده است. زیرا از نظر شیعه، روضه دارای مفهوم وسیع‌تر بوده و شامل بیت پیامبر و حضرت فاطمه (س) نیز می‌شود.

اما اگر مراد از روضه تنها فاصله بیت و منبر باشد علاوه بر اینکه دلیلی بر مدفون بودن حضرت زهرا سلام الله علیها در آنجا وجود ندارد، اگر پیکر حضرت زهرا (س) در روضه (به این معنا) دفن شده باشد، اشکال فقهی نیز بر آن متوجه آن خواهد شد چرا که از نظر شرع، دفن شدن جنازه – متعلق به هر کسی که باشد – در مسجد و محلی که برای عبادت مسلمانان وقف شده است مجوز شرعی ندارد و لاقول مکروه است، و ائمه هدی (ع) بیشتر از هر کس، احکام الهی را مراعات می‌کردند. طبق این تحلیل، چگونه جسد مطهر حضرت زهرا (س) در روضه، که حساس‌ترین جای مسجد پیامبر (ص) است، دفن شده است؟ و اگر چنین امری جایز بود، پیکر پاک رسول خدا (ص) بر این کار، اولی و سزاوارتر بود.

* پس جمع‌بندی بحث این شد که حضرت زهرا داخل خانه خود، مدفون است و احتمالات دیگر بسیار بسیار ضعیف است؟

– بله از مجموع ادله و شواهد به دست می‌آید که قبر مطهر حضرت زهرا (س) در بیت خود و در کنار مسجد رسول خدا (ص) است.

* اگر حضرت زهرا (س) در خانه خود مدفون است پس جریان تشییع جنازه، تابوت و چگونه توجیه می‌شود؟ چون به هر حال تابوتی برای حضرت ساختند و ایشان را مخفیانه تشییع کردند.

– حضرت، دو خانه داشته‌اند. خانه اول کنار مسجد پیامبر بود و خانه دوم نزدیک بقیع بود. حوادث مهم تاریخی هم بیشتر در خانه دوم اتفاق افتاده است که از جمله یورش به خانه حضرت زهرا (س) و آتش زدن آن، دوران نقاهت ایشان، ملاقات‌ها و حوادثی که در ایام نقاهت حضرت زهرا (س) اتفاق افتاده در خانه دوم بوده است. لذا مراسم تجهیز و تشییع آن بانوی مکرمه، مربوط به منزل دوم بوده و از آنجا به سمت منزل اول تشییع شده و در منزل اول کنار مسجد دفن شده است.

* پس با این بیان، اشکالی که برخی وارد کرده‌اند (چگونه خانه حضرت زهرا (س) را سوزاندند در حالی که منزل ایشان، کنار مسجدالنبی بود و سقف مسجد و قبر رسول خدا (ص) از شاخه‌های قابل اشتعال بود، لذا اگر آن خانه را می‌سوزاندند همه مسجد

– بله، این حادثه در بیت دوم امیرالمؤمنین (ع) اتفاق افتاده نه بیت اول که کنار مسجد بود و اینطور اشکال‌ها برای از بین بردن حوادث مهم آن زمان است.

* عده‌ای معتقدند که؛ وهابی‌ها می‌خواهند قبر حضرت را مشخص جلوه دهند و اصرار دارند که حضرت زهرا (س) در بقیع، دفن شده و لذا قبر فاطمه بنت اسد را قبر حضرت زهرا معرفی می‌کنند. نظرتان چیست؟

– تحریف این واقعیت و اصرار و تلاش نویسندگان آنها، در طول تاریخ وجود داشته است. حکومت‌ها در طول تاریخ با معرفی قبر حضرت زهرا (س) در داخل حرم ائمه بقیع، می‌خواستند فشار عقیدتی و سیاسی را از خود دور کنند. همه اینها در راستای سر پوش گذاشتن به ایراد و انتقادی است که در طول تاریخ از سوی پیروان مکتب اهل بیت (ع) به خط فکری مخالفان اهل بیت (ع) از لحاظ مخفی بودن قبر یگانه یادگار رسول خدا (ص) مطرح شده است.

به همین جهت، حکومت‌ها مجبور بودند به هر عنوانی که شده قبری برای فاطمه دختر رسول خدا (ص) معرفی کنند، لذا در طول تاریخ و حتی در دوران حکومت سعودی‌ها کتیبه‌هایی در حرم ائمه بقیع، مبنی بر واقع شدن قبر فاطمه زهرا (س) در این محل، نصب شد و در این راستا برای فاطمه بنت اسد مدفن‌هایی غیر از این مدفن اصلی معرفی کردند.

همه این تلاش‌ها به خاطر این است که سوال بزرگ تاریخ را از بین ببرند که چه شرایطی اتفاق افتاد که قبر فاطمه زهرا (س) دختر پیامبر اکرم (ص) مخفی ماند. و این هشدار جدی برای حقیقت‌طلبان است!

* علت اینکه امامان بعدها محل دفن را فرموده اند چه بوده است؟ آیا منافاتی با مخفی ماندن ندارد؟

– خیر، اوایل باید مخفی می‌ماند، چون اوضاع و شرایط بسیار بد بود اما بعدها این شرایط حساس و سخت از بین رفت لذا اظهار کردند که در خانه خود مدفون شده است. سؤال تاریخی همچنان نیز باقی است که چرا و به چه علت در آن زمان قبر شریف ایشان مخفی ماند؟! این مطلب درباره قبر شریف حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام نیز هست، قبر ایشان نیز بعدها معلوم شد.